

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.74-1.31>

С. Г. Чиж

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту

Національного університету «Одеська морська академія»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ СУДНОВОДІЯМИ

Статтю присвячено пошуку ефективних способів оволодіння майбутніми судноводіями загальнонавчальною англійською мовою, англійською мовою за професійним спрямуванням, морською англійською мовою. Відзначено, що бакалавр судноводіння – фахівець, здатний вирішувати завдання судноводія у разі самотійного несення вахти на судні та виконувати обов'язки помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судна на рівні експлуатації. Визначено, що загальноприйнята робоча мова (англійська) має компетентно застосовуватись судноводіями задля забезпечення безпеки судна, його екіпажу і навколишнього середовища. Особлива увага при цьому приділяється вивченню Стандартних фраз для спілкування на морі.

Аналізуються аспекти взаємозумовленості теоретичної та практичної підготовки майбутніх судноводіїв під час їх навчання у вищому морському навчальному закладі, зокрема під час роботи в лабораторіях, з тренажерами, у мультимедійних та інтерактивних класах, комп'ютерних класах з прикладним програмним забезпеченням. Доведено, що в результаті роботи у мультимедійних та інтерактивних класах, а також комп'ютерних класах з прикладним програмним забезпеченням у ДІНУ «ОМА» у майбутніх судноводіїв: підвищується інтерес до вивчення морської англійської мови; з'являється бажання спілкуватися англійською мовою на професійні теми; формуються навички ведення переговорів з іншими суднами та береговими станціями; удосконалюються навички володіння англійською мовою у разі роботи з навігаційними публікаціями; розвиваються навички ведення ділового листування; формуються навички виконання обов'язків на судні; удосконалюється процес надання медичної допомоги.

Вищі морські навчальні заклади мають створювати майбутнім судноводіям умови для оволодіння міжнародною стандартною мовою в обсязі, необхідному для виконання своїх функціональних обов'язків, та організації управління інтернаціональним екіпажем, а отже, триває постійний пошук розв'язання актуальних проблем навчання морської англійської мови.

Ключові слова: судноводій, загальнонавчана англійська мова, англійська мова за професійним спрямуванням, морська англійська мова, стандартні фрази для спілкування на морі, практична підготовка майбутніх судноводіїв.

Постановка проблеми. Для фахівців морського флоту знання англійської мови є не лише професійно важливою якістю, а й кваліфікаційною вимогою. Документом, що безпосередньо регламентує мінімальні вимоги до освіти судноводіїв, є Міжнародна конвенція про підготовку та дипломування моряків та несення вахти 1978 р. з поправками 1995 р. У частині, що стосується англійської мови для судноводіїв, зазначено, що випускник вищого морського навчального закладу повинен набути рівня «Компетентний користувач морської англійської мови», адже саме вона стане їхнім «робочим середовищем».

При цьому достатній рівень комунікативної компетентності судноводія полягає в оволодінні ефективними засобами професійної взаємодії, що сприяють професійній успішності в майбутньому, зокрема: з метою побутового спілкування; технічної термінології в галузі мореплавства; медичних термінів (у площині надання першої медичної допомоги,

особистого звернення до лікаря тощо); з міжнародного законодавства (правила поведінки та взаємодії на воді, надання допомоги, безпеки тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Випускнику морського навчального закладу необхідні знання не стільки загальнонавчальної англійської мови (General English, English for Academic Purposes (EAP), скільки англійської мови за професійним спрямуванням або професійно орієнтованої англійської мови – English for Specific Purposes (ESP), а також морської англійської мови – Maritime English. Широке висвітлення зазначені питання отримали в наукових дослідженнях С. Cole, Т. Dudley-Evans, В. Pritchard, Р. Robinson, М. St. John, Р. Strevens, Р. Trenkner.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлення питань оволодіння майбутніми судноводіями морською англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі Стандартом вищої освіти України, бакалавр

судноводіння – це фахівець, який здатний вирішувати завдання судноводія під час самостійного несення вахти на судні та виконувати обов'язки помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судном на рівні експлуатації. При цьому судноводій має використовувати стандартні фрази ІМО для спілкування на морі та застосовувати англійську мову у писемній та усній формах. Капітан судна – особа, яка має посвідчення та на яку покладається управління судном, у тому числі судноводіння, вжиття всіх заходів, необхідних для забезпечення безпеки судноплавства, запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, підтримання порядку на судні, запобігання завданню будь-якої шкоди судну, людям і вантажу, що перебувають на ньому [7].

Зважаючи на те, що близько 90% торгівлі на Земній кулі здійснюється морським шляхом, для судноплавної галузі, що забезпечує цю діяльність, важливо, щоб загальноприйнята робоча мова (англійська) компетентно застосовувався для забезпечення безпеки судна, його екіпажу і навколишнього середовища. Зазначене вимагає від випускників морських навчальних закладів хорошої підготовки з професійно орієнтованої англійської мови (ESP).

Так, P. Strevens [4] виділяє абсолютні і змінні характеристики ESP, зокрема, до абсолютних віднесено такі:

- ESP відповідає певним потребам тих, хто вивчає мову;
- ESP за своїм змістом належить до певної дисципліни, роду занять або діяльності;
- ESP орієнтується на мову, що характерна для такої діяльності в синтаксичному, лексичному, дискурсивному або семантичному планах;
- ESP протистоїть англійській мові для загальноновживаних цілей GE (General English).

До змінних характеристик дослідник відносить:

- ESP може обмежуватися лише тими навичками, які передбачаються для освоєння (наприклад, тільки читання);
- навчання може йти поза заздалегідь визначеною методикою.

P. Robinson [3] дає визначення ESP, ґрунтуючись на пріоритетності аналізу потреб, і виділяє основні її критерії та низку характеристик, що відносяться до неї. Ключовим критерієм, зокрема, є цілеспрямованість, а характеристиками – курси ESP, протягом яких студентам необхідно досягти певних цілей з підготовки до їхньої майбутньої професійної діяльності.

Так, T. Dudley-Evans і M.St. John [2] вважають, що навчання відбувається паралельно з певною професією або дисципліною, тому необхідно застосовувати методи навчання, відмінні від тих, що використовуються під час вивчення загальноновживаної англійської мови. У такому разі під методами

навчання науковці розуміють характер взаємодії між викладачем ESP і студентами. На думку дослідників, усе навчання ESP має неодмінно відображати методи навчання, застосовувані в дисципліні або професії, на «службі» якої ESP і знаходиться.

При цьому дослідники [2] виділяють абсолютні та змінні характеристики ESP. Так, до абсолютних показників ESP відносять те, що вона: відповідає потребам студента; в ESP застосовуються певні методи навчання та види діяльності, властиві певній професії; ESP фокусується на мові (граматиці, лексиці, фонетиці), навичках і вміннях, властивих такій діяльності. Серед змінних характеристик ESP дослідники виділяють: такі, що пов'язані або будуються з урахуванням певної дисципліни або спеціальності; призначені для вивчення дорослими категоріями студентів (у навчальних закладах вищого професійного навчання). Крім вищезазначеного, ESP розрахована на студентів з базовим або хорошим знанням англійської мови.

P. Trenkner [5], досліджуючи феномен «морська англійська мова», зазначав, що саме вона має використовуватись як інструмент для забезпечення комунікації міжнародного морського співтовариства, забезпечувати безпеку судноводіння і сприяти всебічному розвитку морської галузі.

На думку фахівців у галузі морської англійської мови (A. Glover, E. Johnson, D. Kalogjera, B. Pritchard, P. Strevens, P. Trenkner, F. Weeks), з лінгвістичної точки зору вона являє собою певний різновид професійно орієнтованої англійської мови. При цьому її відмінність від інших різновидів ESP полягає в частотності вживання певних лінгвістичних форм та їх застосування, а також специфічному відборі деяких (лексичних, граматичних чи прагматичних) характерних засобів загальноновживаної англійської мови. Отже, морська англійська мова – це лише різновид мови (а не окрема мова), спеціально відібрана лексика, затверджена і рекомендована для використання морським співтовариством задля досягнення ефективної комунікації в повсякденному житті на борту судна, у спілкуванні між суднами та з береговими станціями.

Морська англійська мова, на думку С. Cole, B. Pritchard, P. Trenkner, є комплексом реалізації англійської мови, який:

а) належить до певного морського оточення або фону (у процесі судноводіння, вирішенні ситуацій небезпечного зближення суден, запитах про постановку судна на швартування чи відшвартовку) під час проведення вантажно-розвантажувальних операцій і т.ін.;

б) використовується в певному контексті або ситуаціях (на борту судна, в порту, на березі, в доку і т.ін.);

в) передбачає участь представників цілком певних судових або берегових мовних спільнот;

г) використовується у ситуаціях спілкування, пов'язаних з різними обставинами роботи в морі, коли на успішність комунікації впливають різні фактори (для отримання або відправки радіотелефонних повідомлень, усної взаємодії у рульовій рубці і т.ін.);

г') використовується і формується за певних соціолінгвістичних обставин (взаємодія між тим, хто чує і говорить для забезпечення радіотелефонних переговорів, які часто здійснюються в умовах стресу або навіть паніки) [1].

Англійська мова є важливим навчальним інструментом у отриманні знань у галузі морської науки і техніки, що має велике значення для навчання морської англійської мови, при цьому практикується паралельна робота викладачів англійської мови і спеціальних дисциплін (С. Cole, В. Pritchard, Р. Trenkner [1]).

Доцільно зазначити, що на морі, крім вербальних, використовуються й невербальні і семіотичні системи, мова знаків і паралінгвістичні елементи, зокрема: попереджувальні знаки і таблички на палубі, у машинному відділенні, інших приміщеннях, маркування буїв і берегових знаків, звукові сигнали і т.ін. Незалежно від того, в якій формі (усній чи письмовій) вони застосовуються, це – надійні засоби комунікації, які використовуються як на борту судна, так і між суднами, а також між судном і береговими об'єктами.

Отже, зауважимо, що саме англійська мова є основним засобом спілкування у багатонаціональному екіпажі, що складається з представників різних культур як на судні, так і на березі. При цьому спілкування в портах, доках, на фарватерах, у протоках і міжнародних морських шляхах здійснюється виключно англійською мовою.

З метою уникнення непорозумінь міжнародним морським співтовариством робилися спроби впровадження норм ведення радіотелефонних переговорів на морі, створення стандартного словника термінів. Початок робіт у зазначеному напрямі відноситься до 1973 року, коли на 27-й сесії Комітету з морської безпеки Міжнародної морської організації (ІМО) було прийнято рішення про необхідність визначення рівнів володіння англійською мовою та лексичного мінімуму задля забезпечення безпеки мореплавства. З того часу проблема навчання морської англійської мови, перевірки рівня володіння нею стала актуальною темою обговорень і увійшла в резолюції, типові програми і документи, прийняті Міжнародною морською організацією.

У роботі з переробки і розширення Стандартного морського навігаційного словника брали участь фахівці в галузі судноплавства, прикладної лінгвістики, різні компанії і організації (BBC, Асоціація морських лоцманів, Асоціація працівників маякових служб і засобів судноводіння, різні підкомітети

ІМО тощо). Остаточний виправлений і доповнений варіант словника було сформовано у 2001 р., коли Міжнародна морська організація схвалила і рекомендувала до обов'язкового використання в повсякденній практиці моряків Стандартні фрази для спілкування на морі (Standard marine phrases for communication at sea – SMCP). Це універсальний набір фраз, метою якого є забезпечення безпеки мореплавства і захисту морського середовища, а призначенням – спрощення й уніфікація спілкування на морі. Використання стандартних фраз стало однією з обов'язкових вимог і внесено до міжнародних конвенційних документів (ПДМНВ 78/95), що регулюють підготовку фахівців морського профілю.

Зважаючи на те, що судноводій спілкується не лише на борту судна, зауважимо, що його робота – складний комплекс різних видів діяльності, за якої знання загальнонавчальної англійської мови є вкрай важливим. Тому наявність стандартних фраз не звільняє від необхідності застосування реальних, широко використовуваних розмовних форм комунікації.

Отже, до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДМНВ-78) в 2010 році внесено корективи, що підвищують вимоги до іншомовної компетенції моряків, при цьому всім членам екіпажу слід опанувати здатність вести не тільки зовнішні переговори, але й «спілкуватися з іншими людьми на судні з основних питань безпеки» [6].

Зауважимо, що ІМО постійно приймає нові директиви, установки та нормативні акти, які за своєю сутністю спрямовуються на підвищення безпеки мореплавства, що підсилює питання підвищення рівня знань судноводіїв у галузі англійської мови. До того ж регламентовані, кількісно і якісно обґрунтовані вимоги, які чітко прописані морськими конвенціями і резолюціями, постійно змінюються та доповнюються в умовах технологізації морських галузей та автоматизації діяльності екіпажів. Вони також підсилюють потребу в обов'язковій широкодіапазонній підготовці майбутніх моряків, зокрема судноводіїв.

Постійна співпраця з представниками мореплавства з інших країн підтверджує необхідність не тільки вивчення англійської як міжнародної мови, а й вказує на потребу вивчення професійної термінології англійською мовою вже у процесі навчання судноводіїв в умовах вищого морського навчального закладу. Задля досягнення зазначених цілей у Дунайському інституті Національного університету «Одеська морська академія» активно використовуються лабораторії та тренажери.

Лабораторії призначені для підготовки щодо:

– використання засобів індивідуального захисту, визначення санітарно-гігієнічних параметрів виробничого середовища, визначення та оціню-

вання показників негативного впливу забруднюючих речовин, з надання першої медичної допомоги, суднових рятувальних засобів та техніки їх використання, з питань безпеки та охорони на морі;

- радіолокаційних станцій та електронного навігаційного устаткування;
- навігаційного планування рейсу судна та навігаційної прокладки;
- електронавігаційних приладів (компаси, лагі, ехолоти, автостернови).

Тренажери:

- тренажер планування вантажних операцій;
- тренажер вантажних та баластних операцій суховантажного судна (DCHS 2000);
- обладнання GMDSS Sailor 2000 та GT-2007 і тренажери GMDSS Sailor 4000 та TGS-2000;
- тренажер Transas NT PRO 5000, EKNIC версія NS 4000 (6 повномасштабних містків, які працюють окремо чи по мережі та місце інструктора);
- тренажер Transas NT PRO 5000, EKNIC версія NS 3000 (6 містків і інструктор);
- два тренажери Transas NT PRO 3000, EKNIC версія NS 2500 (6 містків і інструктор у кожному приміщенні);
- тренажер Transas NT PRO 5000, EKNIC версія NS 4000 (повномасштабний місток з візуалізацією);
- тренажер Transas NT PRO 5000, EKNIC версія NS 4000 (6 повномасштабних містків і інструктор).

Застосування зазначених лабораторій та тренажерів сприяє отриманню практичних знань студентів/курсантів Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» з таких аспектів їхньої підготовки, як:

- технічні системи та комплекси суден (суднові механічні системи, електрообладнання і електронна апаратура та системи управління, системи радіозв'язку);
- методи експлуатації суден та їх систем;
- навігаційне обладнання, системи та процеси навігаційного обслуговування;
- управління операціями суден;
- процеси судноводіння, методи обробки та розміщення вантажів на судах;
- системи управління рухом суден;
- організація роботи екіпажів та піклування про екіпаж та інших осіб на судах;
- системи забезпечення безпеки судноплавства.

Матеріально-технічне забезпечення освітньої програми включає, зокрема, й мультимедійні та інтерактивні класи, комп'ютерні класи з прикладним програмним забезпеченням, що вкрай позитивно впливає на досягнення необхідного рівня володіння студентами англійською мовою.

Зауважимо, що в результаті роботи у мультимедійних та інтерактивних класах, а також комп'ютерних класах з прикладним програмним забезпеченням у студентів/курсантів:

– підвищується інтерес до вивчення морської англійської мови;

– з'являється бажання подавати і розуміти команди, спілкуватися англійською мовою на професійні теми, зокрема ведення міжкультурної комунікації морською англійською мовою відповідно до стандартних фраз ІМО;

– формуються навички ведення переговорів з іншими суднами та береговими станціями, листування і заповнення документації щодо комерційних і правових аспектів роботи судна;

– удосконалюються навички володіння англійською мовою у роботі з навігаційними публікаціями, повідомленнями мореплавцям, лоціями, паперовими та електронними носіями, телексами, що містять метеорологічну інформацію, повідомленнями щодо безпеки судна та його експлуатації, інструкціями, керівництвами, правилами мореплавства і т.ін.;

– розвиваються навички ведення ділового листування, оформлення прибуття-відходу судна, виконання вантажних операцій, складання морських протестів та ін.;

– формуються навички виконання обов'язків на судні, зокрема: прийом-здача вахти, інструктаж з безпеки та охорони праці, запобігання забрудненню докільця, проведення навчань на борту судна;

– удосконалюється процес надання медичної допомоги, зокрема: запит консультації по радіо; прийняття рекомендацій та складання супровідних медичних документів у разі евакуації хворого до берегового лікувального закладу.

Висновки і пропозиції. Отже, вищі морські навчальні заклади зобов'язані створювати курсантам, які навчаються за спеціальністю «Судноводіння», умови для оволодіння міжнародною стандартною мовою в обсязі, «необхідному для виконання своїх функціональних обов'язків та організації управління інтернаціональним екіпажем» [7]. З огляду на високі вимоги держави, у вітчизняній методиці навчання іноземних мов триває постійний пошук вирішення актуальних проблем навчання курсантів морської англійської мови.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що у процесі підготовки майбутніх судноводіїв провідною навчальною дисципліною є морська англійська мова, адже саме вона сприяє забезпеченню безпеки судна, екіпажу, вантажу та навколишнього середовища.

Список використаної літератури:

1. Cole C., Pritchard B. and Trenkner P. Maritime English Instruction – ensuring instructors' Competence. *IBERICA Journal*, No. 14, 2007.
2. Dudley-Evans T., St. John M. *Developments in ESP*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.

3. Robinson P. ESP today: A Practitioner's Guide. Hemel Hempstead : Prentice Hall International, 1991.
 4. Strevens P. ESP after Twenty Years: a Re-appraisal. In Tickoo M. (Ed.) ESP: State of the art. Singapore : SEAMEO Regional Language Centre, 1988.
 5. Trenkner P. Maritime English. An attempt at an Imperfect Definition. Dalian : Dalian Maritime University, 2000.
 6. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДМНВ-78) / відп. виконавець В.П. Стрільців; пер. з англ. В.П. Стрільців та ін. Санкт-Петербург : ЦНИИМФ, 2010. С. 330.
 7. Стандарт вищої освіти України. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Галузь знань – 27 «Транспорт», спеціальність 271 «Річковий та морський транспорт». Затверджений наказом МОН України від 13.11.2018 р. № 1239.
-

Chyzh S. Some aspects of learning maritime English by future navigators

The article deals with the search for effective ways of acquirement the General English, English for Specific Purposes and Maritime English by future navigators. It is noted that the Bachelor of Navigation is a specialist who is able to solve the tasks of the navigator while on keeping ship's watch and perform the duties of captain's assistant within the tasks related to the ship's management at the operational level. It is determined that the generally accepted working language (English) should be competently used by navigators to ensure the safety of the vessel, her crew and the environment. Particular attention is paid to the study of Standard Marine Communication Phrases.

Aspects of interdependence the future navigators' theoretical and practical training during their studying in a higher maritime educational institution, in particular when working in laboratories, with simulators, in multimedia and interactive classes, computer classes with application software are analyzed. It is proved that as a result of work in multimedia and interactive classes, as well as computer classes with application software in DINU "OMA" in future navigators: increase interest in learning Maritime English; grow up a desire to communicate in English on professional subjects; skills of negotiation with other vessels and shore stations are formed; English language skills are improved when working with navigation publications; develop business correspondence and skills of performing duties on the ship; the process of providing medical care is being improved.

Maritime higher education institutions must create the conditions for future navigators to master the international standard language to the extent necessary to perform their duties and organize the management of the international crew, and therefore the ongoing search for solutions to actual problems of Maritime English.

Key words: navigator, General English, English for Specific Purposes, Maritime English, Standard Marine Communication Phrases, future navigators' practical training.